

واکاوی فقهی قرارداد سی اف دی در معاملات فارکس

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 – 1477

ISC.SID.NOORMAGZ.MAGIRAN
GOOGLESCHOLAR.ENSANI
www.jaml.ir

سال پنجم، شماره ۱۹،
صفحات ۱۸-۱

استادیار رشته فقه و مبانی حقوق دانشگاه تهران

علی جعفری

دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق دانشگاه تهران

سعید سبویی جهرمی

دانش پژوه سطوح عالی حوزه علمیه قم

سید امیرحسین ارجمند

چکیده

از جمله ابزارهای برجسته معاملاتی، بازار فارکس است که خود دارای معاملات متنوعی به نامهای اسپات، فیوچرز، آپشن، ای اف تی، فوروارد و سوآپ است. معاملات اسپات نیز خود به چهار دسته بازار اصلی اسپات، بازار خرده فروشی در فارکس، معاملات سی اف دی در فارکس و شرط بندی اسپرد تقسیم می شود که در میان آنها سی اف دی از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ چرا که نسبت به سایر معاملات این بازار عمومیت بیشتر و ویژگی های منحصر به فردی از قبیل نقدشوندگی بسیار زیاد، امکان استفاده از اهرم های بالا و تنوع نمادهای معاملاتی دارد. علی رغم گسترش روزافزون این معاملات، نوپدید بودن، پیچیدگی ساختاری و وجود برخی ابهامات نسبت به مشروعیت آنها، پژوهش درخوری از جهت فقهی در این زمینه صورت نگرفته؛ از این رو بررسی ماهیت فقهی آنها ضروری است. در این مقاله که با روش توصیفی- تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای اعم از نسخه های چاپی و دیجیتال نگاشته شد، پس از بررسی مستندات، این نتیجه بدست آمد که بنابر دو نظریه موجود (حقیقی بودن قالب های معاملات سی اف دی و صوری بودن آنها)، این معاملات از نظر تکلیفی جایز و از جهت وضعی صحیح است، با این تفاوت که بنا بر نظریه اول می توان آن را بیع و بنا بر نظریه دوم عقدی جدید و مستقل از عقود توقیفی دانست.

سی اف دی، فارکس، قصد، عقد، معامله

واژگان کلیدی:

طبقه بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

fifth year, Issue 19

Pages 1-18

Jurisprudential analysis of CFD contracts in Forex

Ali Jafari

Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Law, University of Tehran

Saeed Saboui Jahromi

PhD student in Jurisprudence and Fundamentals of Law, University of Tehran

Seyyed Amir Hossein

Higher level scholar at Qom Seminary

Arjmand

Abstract

One of the prominent trading instruments in the financial market is Forex. This market itself encompasses a diverse array of transactions, including spot trading, futures, options, ETFs, forwards, and swaps. Spot transactions are categorized into four main types: the primary spot market, retail Forex, Forex CFD trading, and spread betting. Among these, CFDs have gained significant prominence due to their widespread adoption and unique characteristics such as high liquidity, leverage, and a wide variety of tradable instruments. Despite the burgeoning popularity of these innovative instruments, the complex nature of CFDs and uncertainties regarding their legal and ethical status have led to a dearth of scholarly research, particularly from an Islamic jurisprudence perspective. Consequently, a thorough examination of the Islamic legal implications of CFDs is warranted. Employing a descriptive-analytical methodology and drawing upon both print and digital resources, this study concludes that, based on two prevailing theoretical perspectives regarding the substantive nature and formal aspects of CFDs, these transactions are permissible from an Islamic law standpoint and legally valid. However, the specific classification varies: according to the first perspective, CFDs can be categorized as a sale, while the second perspective considers them a novel, independent contract distinct from established legal contracts.

Keywords: CFD, Forex, intention, contract, transactio

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

مقدمه

با گسترش جوامع بشری و پیشرفت علم و تکنولوژی، علم اقتصاد نیز دستخوش تغییر و تحول شده و با گستردگی و پیچیدگی قابل توجهی روبرو شده است، به گونه‌ای که هر از گاهی شاخه‌ای جدید در این علم پدید می‌آید. از جمله موضوعات این دانش، بازار فارکس است که جهان امروز شاهد حضور و تأثیرگذاری آن به عنوان بزرگ‌ترین بازار مالی دنیا، در عرصه تجارت بین الملل است. این بازار جهانی دارای معاملات متنوعی بوده که هر کدام دارای ساختار و ویژگی‌های متفاوتی است. «سی‌اف‌دی» یکی از انواع معاملات این بازار بزرگ است که در کشور ما نیز رواج بسیار دارد. با توجه به گسترش و عمومیت این نوع معاملات در جوامع اسلامی و وجود ابهامات شرعی در خصوص آن، بررسی فقهی چنین معاملاتی حائز اهمیت ویژه‌ای است؛ بنابراین پرسش اصلی این پژوهش این است که آیا قراردادهایی که تحت عنوان سی‌اف‌دی در بازار فارکس انجام می‌شود، مشروعیت دارد یا خیر؟

در این مقاله ابتدا به تاریخچه شکل‌گیری معاملات ارزها با یکدیگر پرداخته و زمان اختراع نوع جدید معاملات ارزی و بازار فارکس مطرح می‌گردد. پس از آن مفاهیم کلی این بازار تبیین شده و انواع معاملات موجود در آن از یکدیگر تفکیک می‌گردد. در بخش بعد، دلیل اهمیت معاملات سی‌اف‌دی در بازار فارکس نسبت به سایر معاملات روشن شده و قالب

حقوقی آن توضیح داده می‌شود. در ادامه دو دیدگاه فقهی نسبت به این معاملات و قالب‌های حاکم بر آن بیان شده و به تطبیق معاملات سی‌اف‌دی بر مبانی فقهی، باتوجه به هر یک از این دو دیدگاه، پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

در زمینه تبیین فقهی معاملات سی‌اف‌دی دو مقاله تحت عنوان «امکان سنجی فقهی ماهیت قرارداد سی‌اف‌دی کالا»^۱ و «ماهیت و آثار قرارداد ما به التفاوت در حقوق و تطبیق آن در فقه»^۲، نوشته زهرا سهرابیگی و سعید خرمندی، وجود دارد که با وجود دربرداشتن نکات ارزنده، دارای اشکالاتی از جمله عدم تبیین صحیح ماهیت معاملات سی‌اف‌دی، ناشی از عدم شناخت آن، هستند. بر اساس این دو نوشته، برای انجام معامله سی‌اف‌دی، حداقل یکی از طرفین معامله (فروشنده) بایستی بدون واسطه یا با واسطه مالک دارایی پایه باشد (سهرابیگی و خرمندی، ۱۴۰۰: ۱۵۹-۱۵۰؛ سهرابیگی و خرمندی، ۱۴۰۰: ۲۳۰-۲۲۹). بر فرض صحت این ادعا در برخی موارد، قطعاً به طور کلی صادق نبوده و در بسیاری از موارد، هیچ‌یک از طرفین، مالک دارایی پایه نیستند. اساساً فرض قوام این معاملات به مالکیت دارایی پایه صحیح نیست. این پیش فرض نادرست، اشکالات دیگری را نیز بر تطبیق شرعی آن وارد می‌سازد، مانند عدم تبیین صحیح مالیت و شیوه اکتساب ارزش دارایی پایه به عنوان یکی از عوضین معامله و عدم تطبیق صحیح این نوع معاملات با معاملات شرعی توقیفی. اشکال دیگر این دو اثر، تبیین معاملات

۲. دو فصلنامه آموزه‌های فقه مدنی، دوره سیزدهم، شماره ۲۳، بهار-تابستان ۱۴۰۰.

۱. دو فصلنامه علمی حقوقی تطبیقی، دوره هشتم، شماره ۱، بهار-تابستان ۱۴۰۰.

اینکه مبادله ارزها با یکدیگر تاریخچه‌ای دیرینه دارد و به قرن ۱۵ میلادی بازمی‌گردد، اما شکل جدید بازار مبادله ارزهای خارجی در دهه ۷۰ قرن ۲۰ میلادی و با کنار گذاشتن سیستم برتن وودز شکل گرفته است (Amiri, 2010).

با ایجاد چنین فضایی، بانک‌ها که به لحاظ ماهیت خود همیشه درگیر جریان ارزهای خارجی بودند، پتانسیل این سیستم جدید تبادل ارز را درک کرده و به فکر مدیریت منابع ارزی خود افتادند؛ در نتیجه یک جریان بین بانکی را بوجود آوردند تا به واسطه آن بتوانند ارزیابی را که پیش‌بینی می‌کردند در آینده ارزش بیشتری خواهند داشت گردآوری کرده و آنهایی را که فکر می‌کردند ارزش خود را از دست خواهند داد، بفروشتند و به این دلیل که هر بانکی استراتژی خاص خود را دنبال می‌کرد، جریانی به نام جریان تبادل ارزهای خارجی ایجاد گردید (جلیل و صادقی ده‌صحرانی، ۱۳۹۶: ۲۷۵). بدین ترتیب بانک‌ها خود را اولین معامله‌گران بازار نامیدند.

در گام بعد بنگاه‌ها، صندوق‌ها و مؤسسات بزرگ مالی-تجاری همچون بانک‌ها که توانایی انجام معاملات ارزی با حجم بالا را داشتند، وارد این بازار شدند (ر.ک: طباطبائی نژاد، ۱۴۰۰: ۷۸). در دهه ۹۰ میلادی با رشد و گسترش شبکه اینترنت و کامپیوتر، بانک‌ها شروع به ساخت پلتفرم‌های معاملاتی

سی‌اف‌دی در قالب یک معامله است (سهراب‌بیگی و خردمندی، ۱۴۰۰: ۱۵۲؛ سهراب‌بیگی و خردمندی، ۱۴۰۰: ۲۳۱-۲۳۰)، درحالی که باید در قالب دو معامله تعریف شود.

در بخشی از مقاله «بررسی فقهی معاملات بازار فارکس»^۱ نوشته سید مرتضی خاتمی سبزواری، علی‌ظهیری و رضا عندلیبی نیز معاملات سی‌اف‌دی از نظر فقهی مورد بررسی قرار گرفته، اما در این مقاله نیز تبیینی کلی از معاملات سی‌اف‌دی بدون ذکر ساختار آن ارائه شده و صرفاً به ارائه احتمالاتی در خصوص ماهیت این نوع معاملات بسنده شده است.

۱. موضوع‌شناسی

برای روشن شدن موضوع مقاله ابتدا واژگان مهم مرتبط با سی‌اف‌دی شرح داده می‌شود.

۱-۱. فارکس

بازار تبادل ارزهای خارجی^۲ که به اختصار Forex یا FX نامیده می‌شود، بازاری جهانی، نامتمرکز^۳ و دوطرفه^۴ است که در آن ارزهای مختلف با توجه به نرخ تبدیل^۵ معین، با یکدیگر مبادله می‌شوند. فارکس به عنوان بزرگ‌ترین بازار مالی دنیا شناخته می‌شود، به گونه‌ای که حجم معاملات روزانه آن چیزی در حدود ۶/۶ تریلیون دلار برآورد شده است. با وجود

۴. برخلاف بازار سهام که تنها از افزایش قیمت امکان کسب سود وجود دارد، در بازار فارکس علاوه بر افزایش قیمت می‌توان از کاهش قیمت نیز سود بدست آورد، به این گونه بازارها، بازار دوطرفه گفته می‌شود.
۵. نرخ تبدیل (Exchange rate)، ارزش قیمت پول ملی یک کشور در برابر پول سایر کشورها یا نواحی اقتصادی را نشان می‌دهد، برای محاسبه نرخ تبدیل در فارکس جای یک ارز، همواره از جفت ارزها استفاده می‌شود.

۱. فصلنامه علمی-پژوهشی فقه، دوره سی‌ام، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۲.
2. Foreign Exchange Market
۳. به بازاری که مبادلات آن محدود به یک مکان مشخص نمی‌شود و یک هسته مرکزی مانند معاملات سهام کشورهای مختلف ندارد، بازار غیرمتمرکز (OTC) می‌گویند.

در بازار فارکس معامله‌گران مختلف با عناوین متفاوت با یکدیگر معامله می‌کنند (Amiri, 2010) که به طور کلی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

معامله‌گران سازمانی^۲: این دسته از معامله‌گران، در حساب‌های تجاری با سرمایه‌های بسیار زیاد که متعلق به بنگاه‌ها و مؤسسات مالی بزرگ دنیا است، مشغول معامله هستند. درصد محدودی از جامعه معامله‌گران فارکس اختصاص به چنین افراد و مؤسساتی دارند.

معامله‌گران خرده‌پا^۳: در انتهای زنجیره معامله‌گری، معامله‌گران خرده فروش قرار دارند که بواسطه بروکرها به بازار متصل می‌شوند. این دسته از معامله‌گران، معاملات را برای حساب‌های شخصی خود انجام می‌دهند و در مقایسه با مؤسسات و بنگاه‌های بزرگ مالی سرمایه بسیار کمتری دارند. درصد بسیاری از جامعه معامله‌گران فارکس از این دسته هستند (مقراضی، ۲۰۲۴).

۳-۱. انواع معاملات در بازار فارکس

معاملات بازار فارکس به شش دسته اصلی تقسیم بندی می‌شوند:

معاملات اسپات^۴، معاملات فیوچرز^۵، معاملات آپشن^۶، معاملات ای‌اف‌تی^۷، معاملات فوروارد^۸، معاملات سوآپ^۹ در

اختصاصی مبتنی بر این سیستم کردند. این پلتفرم‌ها وظیفه نمایش زنده قیمت را به مشتریان داشتند تا بتوانند خودشان نیز وارد معامله شوند. اولین نسل از سیستم عامل‌های معاملاتی آنلاین فارکس، در سال ۱۹۹۶ میلادی شکل گرفت (Carmin, 2008: 12) که امروزه به صورت کاملاً مجازی به وسیله اینترنت انجام می‌شود (لطفی، ۱۳۸۵: ۴۸).

در این بین، تعدادی از کسب و کارها به این فکر افتادند که پلتفرمی بر پایه اینترنت برای افراد عادی جامعه بسازند تا آنها نیز به عنوان معامله‌گران خرد به بازار فارکس دسترسی پیدا کنند. به این کسب و کارها بروکرهای فارکس^۱ می‌گویند. بر خلاف سیستم بین بانکی که سایز استاندارد معامله ۱ میلیون واحد است، بروکرهای خرد اجازه دادند که افراد تا سایز ۱۰۰۰ واحد وارد معامله شوند. لازم به ذکر است که تنها مقدار ناچیزی از تبادلات ارزی در بازار واقعی از جمله تجارت بین‌المللی (مانند: خرید ارز جهت تأمین مالی سرمایه‌گذاری خارجی یا پرداخت هزینه محصولات یا خدمات وارداتی) و صنعت گردشگری اتفاق می‌افتد و حدود ۹۰ درصد از حجم معاملات با قصد سفته‌بازی و نوسان‌گیری، انجام می‌شود (پورشهبابی، ۲۰۲۴).

۲-۱. معامله‌گران بازار

^۵. FX Futures
^۶. FX Options
^۷. Currency ETFs
^۸. FX Forwards
^۹. FX Swaps

^۱. بروکر (Broker)، نوعی شرکت مالی واسطه‌گر است که دسترسی معامله‌گران خرده‌پا را به بازار بزرگ فارکس امکان‌پذیر می‌کند. در واقع معامله‌گران می‌توانند از طریق بروکر یا کارگزاری، معاملات خود را در بازار فارکس انجام دهند.
^۲. Institutional Traders
^۳. Retail Traders
^۴. FX Spot

فارکس را تشکیل می‌دهند. در واقع این بانک‌های بزرگ هستند که برای تبادلات ارزی و انجام سفارشات مشتریان خود، با حجم بسیار بالا در این بازار مشغول خرید و فروش هستند.

دسترسی به بازار بین بانکی فقط منحصر به سازمان‌هایی است که با سرمایه زیاد قصد فعالیت در این بازار را دارند و معامله‌گران خرده‌پا نمی‌توانند در این بازار معامله کنند؛ چرا که سرمایه آنها در مقایسه با بانک‌های بزرگ بسیار ناچیز است. در بازار اصلی اسپات، وقتی شرکتی جفت ارز EUR/USD را با حجم مشخصی می‌خرد، قراردادی را خریده که به موجب آن باید در ازای دلار آمریکا، مقدار مشخصی یورو را بر مبنای قیمت لحظه‌ای در بازار دریافت کند. هر چند اسپات به معنی در لحظه است و معاملات انجام شده در این بازار با قیمت لحظه‌ای بازار صورت می‌گیرند، اما تاریخ تحویل این قرارداد دو روز کاری پس از انجام معامله است که به آن T+2 نیز گفته می‌شود (مقراضی، ۲۰۲۴).

۱-۳-۱-۲. بازار خرده فروشی فارکس^۴

در بازار اسپات فارکس یک بازار ثانویه وجود دارد که از طریق آن، معامله‌گران خرده‌پا می‌توانند در آن معامله کنند. ارتباط میان معامله‌گران خرده‌پا و بازار بزرگ اسپات در فارکس از طریق بروکرها و سازمان‌هایی که به آنها ارائه دهندگان معاملات فارکس^۵ گفته می‌شود، صورت می‌گیرد. این ارائه دهندگان، درست مثل یک مغازه کوچک که اجناسش را از

این بین معاملات اسپات به علت تنوع و ویژگی‌هایی که در انواع معاملات آن وجود دارد نسبت به سایر معاملات اصلی فارکس از اهمیت بیشتری برخوردار است (مقراضی، ۲۰۲۴).

۱-۳-۱. معاملات اسپات در فارکس

بازار اسپات یا نقدی در فارکس به عنوان یک بازار^۱ یا خارج از بورس در نظر گرفته می‌شود. این بازار بزرگ که نقدینگی بسیار بالایی دارد به صورت ۲۴ ساعته در ۵ روز هفته به صورت بین‌المللی فعالیت می‌کند و افراد و سازمان‌های بزرگ و کوچک بسیاری در آن فعالیت می‌کنند. بازار اسپات فارکس برخلاف بازار بورس، غیرمتمرکز است و دو طرف معامله می‌توانند به صورت مستقیم با یکدیگر معامله کنند (Strazisar, 2012: 3) به طور کلی معاملات در بازار اسپات فارکس به ۴ دسته تقسیم بندی می‌شوند: بازار اصلی اسپات، بازار خرده فروشی در فارکس، معاملات سی‌اف‌دی در فارکس و شرط بندی اسپد.

۱-۳-۱-۱. بازار اصلی اسپات^۲

بازار اصلی اسپات فارکس، محلی است که در آن بانک‌ها، شرکت‌های بیمه، صندوق‌های بازنشستگی، شرکت‌ها و سایر مؤسسات مالی بزرگ به منظور انجام کارهای مربوط به مبادلات ارزی خود و کاهش ریسک‌های مرتبط با نوسانات نرخ ارز دست به معامله می‌زنند. به این بازار، بازار «بین بانکی» یا «بین نمایندگان تجاری»^۳ هم گفته می‌شود؛ چرا که بانک‌ها اصلی‌ترین و بزرگ‌ترین اعضای شرکت کننده در معاملات بازار

^۴. Retail Forex

^۵. Forex trading providers

^۱. OTC (Over-The-Counter)

^۲. Primary OTC market

^۳. Interdealer Market

۳-۱-۳. معاملات CFD در فارکس^۴

قرارداد سی‌اف‌دی یا مابه‌التفاوت، نوعی قرارداد و ابزار مشتقه مالی^۵ است که در آن خریدار و فروشنده توافق می‌کنند که تفاوت قیمت بین باز کردن و بستن یک قرارداد را بر اساس دارایی پایه بپردازند. این دارایی‌های پایه در بازار فارکس همان ارزها هستند؛ بنابراین معاملات سی‌اف‌دی در فارکس، نوعی قرارداد هستند که به موجب آن خریداران و فروشندگان تفاوت قیمت بین باز و بسته کردن قرارداد را بر پایه تفاوت قیمت ارزها به یکدیگر می‌پردازند (Schlet and associates, 2023: 2).

همانگونه که بیان شد، اکثریت جامعه معامله‌گری فارکس را معامله‌گران خرد تشکیل می‌دهند. تنها راه ورود چنین معامله‌گرانی به بازار، بروکراهایی هستند که اقدام به ارائه معاملات سی‌اف‌دی می‌کنند. این معاملات ویژگی‌های منحصر به‌فردی از قبیل نقدشوندگی بسیار زیاد، امکان استفاده از اهرم‌های بالا، تنوع نمادهای معاملاتی و... دارد که سبب شده تا بسیاری از بانک‌ها، مؤسسات بزرگ مالی و سرمایه‌داران کلان علاوه بر معاملات اسپات اصلی در بازار فارکس، از معاملات سی‌اف‌دی نیز برای کسب سود بیشتر استفاده کنند؛ بنابراین عمومیت این نوع معاملات بین معامله‌گران خرد و کلان و ویژگی‌های رقابتی معاملات آن نسبت به سایر معاملات موجود در بازار فارکس، اهمیت آن را دو چندان می‌کند؛ از

یک عمده فروشی بزرگ می‌خرد، عمل می‌کنند. ارائه دهندگان معاملات فارکس، بهترین قیمت‌های موجود برای معامله را در بازار اصلی اسپات در فارکس پیدا می‌کنند و با اضافه کردن سود خود به آنها، قیمت‌ها را از طریق پلتفرم‌های معاملاتی در بروکرها به تریدرها نشان می‌دهند. در واقع می‌توان گفت این ارائه دهندگان طرف مقابل ما در معامله هستند، یعنی اگر ما قصد خرید داشته باشیم آنها در نقش فروشنده ظاهر می‌شوند و اگر قصد فروش داشته باشیم آنها در نقش خریدار ظاهر می‌شوند.

در قسمت اسپات فارکس به صورت فیزیکی ارزی را تحویل داده نمی‌شود، بلکه قرارداد مربوط به ارزها یا دارایی پایه^۱ خرید و فروش می‌شود. همان طور که در قسمت قبل نیز گفته شد قرارداد اسپات فارکس طی دو روز کاری تسویه می‌شود، ولی جابه‌جایی فیزیکی بین ارزها نه در بازار اصلی و نه در بازار ثانویه صورت نمی‌گیرد. در بازار خرده فروشی فارکس، قراردادهای اسپات تا زمان بسته شدن معامله به صورت خودکار توسط بروکرها تمدید می‌شوند. به این نوع قراردادهای قراردادهای لحظه‌ای با قابلیت تمدید^۲ یا قراردادهای خرده فروشی فارکس نیز گفته می‌شود. در ازای این تمدید قرارداد، بروکرها کارمزدی تحت عنوان سوآپ یا بهره شبانه^۳ از شما می‌گیرند. این نکته را نیز باید اضافه کرد که قراردادهای اسپات در بازار خرده فروشی از نوع قراردادهای دارای اهرم هستند (مقراضی، ۲۰۲۴).

۵. ابزار مشتقه (Derivative Contract)، در مباحث مالی ابزاری است که ساختار پرداخت و ارزش آن از ارزش دارایی پایه و شاخص‌های مربوطه نشأت می‌گیرد. این ابزار به دارنده آن اختیار یا تعهد خرید و فروش یک دارایی معین را می‌دهد که ارزش آن از ارزش دارایی مربوطه مشتق می‌گردد.

1. Underlying asset
2. Rolling spot FX contract
3. Swap Fee
4. Forex CFDs

مورد نظر را حدس زد (Barens and Associates, 2021: 3) این شرط بندی سه فاکتور مهم دارد:

۱. میزان اسپرد: هر چه میزان اسپرد کمتر باشد، هزینه ورود به معامله و خروج از آن کمتر است.

۲. جهت معامله: جهت معامله به معنای بیشتر شدن یا کمتر شدن قیمت است.

۳. اندازه شرط بندی: اندازه یا حجم، میزان پولی است که وارد معامله شرط بندی می‌شود.

برای مثال اگر قرار باشد قیمت در جفت ارز EUR/USD افزایش پیدا کند، روی بیشتر شدن قیمت این جفت ارز شرط بندی می‌شود. شرط معامله به این صورت است که با افزایش قیمت در این جفت ارز به ازای هر پیپ، ۱ یورو دریافت می‌شود. با این که سازمان 4FSA در انگلستان انجام این معاملات را تأیید می‌کند، اما شرط بندی اسپرد در آمریکا نوعی قمار اینترنتی و غیرقانونی است.

تفاوت اساسی میان معاملات سی‌اف‌دی و شرط بندی اسپرد در این است که در معاملات سی‌اف‌دی با یک رویه عقلایی و نمونه مجازی شده بازار اصلی اسپات روبرو هستیم که امکان ایجاد راهبردهایی منطقی برای ایجاد سود مستمر وجود دارد، برخلاف معاملات شرط بندی که جنبه سرگرمی داشته و در معاملات آن از روش‌های غیر عقلایی استفاده می‌گردد.

این رو در بخش‌های بعدی به تبیین فقهی و حقوقی این نوع معامله پرداخته خواهد شد.

در بریتانیا و اتحادیه اروپا رگولاتورها یا سازمانهای ناظر در فارکس به این نتیجه رسیدند که باید بین معاملاتی که به شکل سنتی در بازار اسپات فارکس انجام می‌شود (بازار اصلی اسپات) و معاملاتی که در بازار ثانویه اسپات (خرده فروشی) به صورت خودکار تمدید می‌شوند، تفاوت قائل شوند. مهم‌ترین دلیل آنها برای این کار این بود که در معاملات اسپات تمدید شونده، معامله‌گران هرگز قصد و تمایلی برای خرید واقعی ارزها به صورت فیزیکی ندارند و فقط می‌خواهند از تغییرات قیمت ارز و بالا و پایین شدن آن سود کنند؛ به همین خاطر برای این که تفاوت بین این دو نوع معامله را نشان بدهند، معاملات اسپات تمدید شونده (خرده فروشی) را به عنوان معاملات سی‌اف‌دی فارکس در نظر گرفتند. با این وجود انجام معاملات سی‌اف‌دی در آمریکا غیرقانونی است و به این گونه معاملات، معاملات خرده فروشی فارکس^۱ گفته می‌شود (مقراضی، ۲۰۲۴).

۱-۳-۴. شرط بندی اسپرد^۲ در فارکس^۳
شرط بندی اسپرد نوعی معامله مشتقه در فارکس است که در آن افراد هیچ گونه مالکیتی روی ارز پایه موجود در آن ندارند. در این نوع از معاملات باید جهت حرکت قیمت در جفت ارز

³. Forex Spread Bet

⁴. Financial Services Authority

¹. retail Forex transaction

^۲. به اختلاف میان قیمت خرید و فروش (اختلاف قیمت بین Bid و Ask) اسپرد گفته می‌شود؛ اسپرد معمولاً به پیپ اندازه‌گیری می‌شود، که کوچکترین واحد حرکت قیمت یک جفت ارز است.

در پایان نوع معامله‌گران بازار اسپات فارکس را می‌توان چنین تقسیم بندی کرد:

بازار اصلی: معامله‌گران سازمانی

بازار خرده فروشی یا سی‌اف‌دی: معامله‌گران سازمانی و خرده‌پا

بازار اسپرد بت: معامله‌گران خرده پا (مقرضی، ۲۰۲۴).

۲. تبیین صورت حقوقی معاملات سی‌اف‌دی

CFD مخفف عبارت Contract for Difference به معنای قرارداد مابه‌التفاوت است. قرارداد سی‌اف‌دی یا مابه‌التفاوت نوعی قرارداد مشتقه مالی است که در آن خریدار و فروشنده توافق می‌کنند که تفاوت قیمت بین باز کردن و بستن یک قرارداد را بر اساس دارایی پایه که همان ارزها هستند، پرداخت کنند (Schlet and associates, 2023). در این معاملات با افزایش ارزش دارایی پایه، خریدار سود و فروشنده ضرر می‌کند و در صورت کاهش ارزش، فروشنده سود و خریدار زیان می‌بیند.

برای تبیین بهتر مسأله مثالی بیان می‌شود:

۱- در بازار بورس، شخص (الف) سهام (X) را به قیمت ۱۰۰ تومان برای فروش عرضه می‌کند و شخص (ب) نیز آن را خریداری می‌کند. در اینجا شخص (الف) صاحب پول و شخص (ب) صاحب سهام می‌شود.

۲- پس از مدتی ارزش سهام (X) بیشتر می‌شود و قیمت آن از ۱۰۰ تومان، به ۱۰۵ تومان افزایش می‌یابد.

۳- سپس شخص (ب) مجدداً سهام (X) را در قیمت ۱۰۵ تومان به همان فروشنده‌ای که آن سهام را ابتدا از او خریده

است، یعنی شخص (الف)، می‌فروشد و او نیز از شخص (ب) خریداری می‌کند. در اینجا عوضین معامله به مالک اولی خود باز می‌گردد. شخص (ب) که خریدار سهام بود مالک پول خود شده و شخص (الف) که فروشنده سهام بود مالک سهام خود می‌شود، با این تفاوت که در سرمایه اولیه شخص (ب) از ۱۰۰ تومان به ۱۰۵ تومان افزایش یافته و ۵ تومان سود کرده است، ولی شخص (الف) سهامی را که ۱۰۰ تومان فروخته بود مجدداً با ۱۰۵ تومان آن را خریداری کرده و ۵ تومان ضرر می‌کند.

در همین مثال اگر پس از خرید سهام (X) توسط شخص (ب) از شخص (الف)، قیمت سهام کاهش پیدا کند و از ۱۰۰ تومان به ۹۵ تومان برسد، سپس شخص (ب) سهام (X) را به شخص (الف) مجدداً بفروشد، در این صورت ۱۰۰ تومان سرمایه اولیه شخص (ب) به ۹۵ تومان کاهش یافته و متحمل ضرر ۵ تومانی می‌شود. در طرف مقابل شخص (الف) سهمی را که ۱۰۰ تومان فروخته بود را به ۹۵ تومان خریداری کرده و ۵ تومان ما به التفاوت را سود کرده است.

معاملات سی‌اف‌دی نیز چیزی مشابه مثال بالا است؛ بدین صورت که یکی از طرفین معامله - که اعم از معامله‌گر و بروکر است - ارزش دارایی پایه - نه خود آن دارایی‌ها را - به فروش می‌گذارد و طرف دیگر با پرداختن مبلغی آن را خریداری می‌کند. این گونه یک معامله سی‌اف‌دی آغاز می‌شود و سپس با فروش مجدد همان ارزش دارایی پایه قیمت توسط خریدار اولیه به فروشنده اولیه، معامله سی‌اف‌دی به پایان می‌رسد. بدین ترتیب ما به التفاوت قیمت آغاز و پایان معامله حساب شده و در حساب طرفین جابجا می‌شود. با این توضیحات، معلوم می‌شود نظر افرادی که در تبیین ساختار معاملات سی‌اف‌دی، آن را یک معامله بسیط قلمداد نموده‌اند، دقیق

شکل گیری ماهیت عقود و صحت شرعی آن گفته شد، برای روشن شدن ماهیت معاملات سی اف دی باید بررسی شود که قصد طرفین در این نوع معاملات چیست.

۱-۳. حقیقت قصد طرفین در معاملات سی اف دی

همانگونه که بیان شد می توان برای معاملات سی اف دی صورتی حقوقی شکل داد و آن را در قالب معاملاتی مانند معاملات سهام یا ارز تعریف نمود، چنانکه در تعاریف حقوقی نیز این معاملات در چنین قالبی تبیین می شوند. دو دیدگاه نسبت به قصد طرفین از انجام چنین معاملاتی وجود دارد:

دیدگاه اول: برخی قائلند که صورتهای حقوقی کنونی، حقیقی بوده و قصد طرفین از انجام معاملات سی اف دی حقیقتاً خرید و فروش نوسانات ارزش دارایی پایه است (سهراب بیگی و خردمندی، ۱۴۰۰: ۱۵۳-۱۴۸؛ سهراب بیگی و خردمندی، ۱۴۰۰: ۲۳۱-۲۲۷).

دیدگاه دوم: برخی دیگر معتقدند که قصد طرفین از انجام چنین معاملاتی چیزی شبیه شرط بندی و کسب سود و ضرر از پیش بینی نوسان قیمت است، نه انجام خرید و فروش واقعی آنها؛ بدین صورت که طرفین معامله قراردادی بین خود تنظیم می کنند که اگر نوسان قیمت یا ارزش دارایی پایه مطابق پیش بینی آنها پیش رفت، به میزان توافق ابتدای معامله و تغییر نوسان دارایی پایه در معامله، یکی سود و دیگری ضرر کند. آنها بر این باورند که صورتهای حقوقی کنونی برای این نوع معاملات صوری بوده و برای استناد یا پیگیری های حقوقی شکل گرفته است (موسویان و خوانساری، ۱۳۹۵: ۱۹؛ طباطبائی نژاد، ۱۴۰۰: ۸۳-۸۲). صاحبان این دیدگاه برای گفته های خود شواهدی مطرح می کنند، از جمله موارد زیر:

نبوده (سهراب بیگی؛ خردمندی، ۱۴۰۰ش، ص ۱۵۲؛ سهراب بیگی؛ خردمندی، ۱۴۰۰ش، صص ۲۳۱-۲۳۰)، بلکه باید آن را عملیاتی مرکب از دو معامله تصویر کرد. چگونه ممکن است سی اف دی تنها یک معامله بسیط و عوضین آن متشکل از پول و ارزش دارایی یا امثال آن باشد، در حالی که در پایان معامله برای طرفین چیزی جز سود و ضرر مالی محقق نمی شود.

۳. تبیین ماهیت معاملات سی اف دی از جهت شرعی

آنچه که در تبیین معاملات سی اف دی مطرح شد، نگاهی حقوقی به قراردادهای این نوع معاملات، جهت تطبیق شرایط صحت معامله است، اما برای درک صحیح آنچه در معاملات سی اف دی رخ می دهد، مؤلفه مهم دیگری تحت عنوان «قصد» وجود دارد که در بیشتر بررسی های فقهی مورد غفلت قرار گرفته است. قصد ایجاد یک قرارداد مهم ترین رکن در شکل گیری آن است که در علم فقه در ذیل قاعده (العقود تابعه للعقود) بررسی شده و از جمله شروط تحقق یک قرارداد، قصد طرفین به ایجاد آن قرارداد بیان شده است (بجنوردی، ۱۳۷۷: ج ۳، ۱۳۵-۱۳۷).

در توضیح چرایی شرط بودن قصد در تحقق عقد می توان گفت: امور به دو دسته اعتباری و تکوینی تقسیم بندی می شوند. برای تحقق امور تکوینی نیاز به قصد نیست؛ زیرا این امور به عالم خارج وابسته هستند، مثلاً اگر ضربه ای به شیشه ای وارد شود می شکند، خواه قصد شکستن باشد و خواه نباشد. اما امور اعتباری در عالم خارج حقیقتی ندارند، بلکه با قصد، در عالم اعتبار انشاء می شوند (سبحانی، ۱۴۳۶: ج ۲: ۱۹)؛ بنابراین تمامی عقود که امور اعتباری به شمار می روند، برای تحقق نیازمند قصد هستند. حال که اهمیت قصد در

خرید)، توانایی فروش آن را نیز در آغاز معامله (معامله فروش)، به طرف مقابل دارند. سؤالی که مطرح می‌شود این است که ارزش دارایی پایه، چگونه کسب می‌شود که هر یک از طرفین در ابتدای معامله، مالک آن بوده و آن را به طرف مقابل می‌فروشند؟ اگر این ارزش چیزی است که همیشه در اختیار همه است و می‌توان از آن استفاده کرد، خرید و فروش آن معنایی ندارد و به تبع چنین اموری ارزش مالی ندارند، مانند هوا و امثال آن.

در مواجهه با این اشکال ممکن است گفته شود ارزش دارایی پایه در اختیار همگان نیست، بلکه بروکرهای طرف مقابل معامله‌گران، دارای حق استفاده و مالکیت ارزش دارایی پایه هستند، در نتیجه فروش از جانب آنها صحیح است و اگر معامله‌گران خرد نیز بخواهند معامله فروش انجام دهند به همان مقدار معامله، در ابتدا به آنها قرض داده شده و سپس در پایان معامله از آنها باز پس گرفته خواهد شد، اما این مطلب نمی‌تواند صحیح باشد؛ چرا که قرض دادن مستلزم قراردادی جدید است که چنین چیزی در معاملات سی‌اف‌دی ذکر نشده و به فرض اثبات چنین قرضی اشکال دیگری مطرح می‌شود که خود بروکرها چگونه مالک ارزش این دارایی‌ها شده‌اند؟ به نظر می‌رسد که بیان ارزش دارایی پایه به عنوان یکی از عوضین صرفاً برای تصحیح شرایط عقد و خروج از شکل قماری معامله است.

پاسخ صحیحی که به این اشکال می‌توان داد این است که ارزش دارایی پایه امری اعتباری و قراردادی و برگرفته از دارایی پایه است. درست است که در معاملات سی‌اف‌دی این ارزش همیشه و برای همه معامله‌گران، برای فروش قابل دسترسی است؛ اما قابلیت دسترسی با دسترسی تفاوت دارد.

الف) در سی‌اف‌دی، آنچه به عنوان یکی از عوضین معامله ذکر شده، ارزش دارایی پایه است که ارزش و مالیتی ندارد و خرید و فروش آن نیز بنابر ادله‌ای همچون آیه «...لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل» (نساء: ۲۹)، باطل است؛ در نتیجه امکان قرار دادن چنین معوضی در برابر عوض (پول) وجود ندارد و این شاهد است بر اینکه قصد طرفین از انجام معاملات سی‌اف‌دی صرفاً کسب سود از پیش‌بینی نوسان قیمت است، نه خرید و فروش واقعی.

در پاسخ به این استدلال می‌توان گفت: مال مفهومی عرفی است و در طول زمان‌های مختلف مصادیق گوناگونی داشته است. امروزه و با پیشرفت علم و تکنولوژی، برخی از امور اعتباری همانند امور حقیقی دارای ارزش عقلایی شده است. از جمله این امور دارایی‌های مشتقه از دارایی پایه است که امروزه از نظر عقلاً ارزش و مالیت دارد و بر روی آنها معامله صورت می‌گیرد. این مشتقات ساخته ذهن نیستند، بلکه ارزش و وجود آنها ریشه در ارزش و وجود دارایی پایه دارد که وجودی حقیقی دارند البته بایستی به این نکته توجه داشت که ارزش دارایی پایه تنها در آن قرارداد عقلایی واجد شرایط، ارزشمند بوده، نه بصورت کلی که اشکال شود در این صورت هر امر اعتباری با هر صورتی و در هر قالبی که برگرفته از وجودی حقیقی باشد دارای ارزش است و می‌توان آن را به عنوان مال در نظر گرفت. معاملات سی‌اف‌دی یکی از انواع معاملات مشتقه است و ارزش دارایی پایه نیز به عنوان یک دارایی مشتقه محسوب می‌شود که منفعت عقلایی دارد؛ بنابراین می‌توان آن را مال به شمار آورد و خرید و فروش کرد.

ب) در معاملات سی‌اف‌دی، طرفین معامله علاوه بر توانایی آغاز معامله با خرید ارزش دارایی پایه از طرف مقابل (معامله

شروطی و التزام به آن، پرداخت وام در این حد و اندازه را ممکن می‌سازد.

۳-۲. عنوان شرعی معاملات سی‌افدی با نگاه حقیقی بودن صورت‌های حقوقی

صحت عقود ارکانی دارد که معاملات سی‌افدی همه آنها را دارد:

الف) طرفین عقد: معامله‌گر (حقیقی یا حقوقی) و بروکر (حقوقی) دو طرف عقد سی‌افدی را تشکیل می‌دهند.

ب) عوضین: در این معاملات پول و ارزش دارایی پایه عوضین به شمار می‌روند.

ج) ایجاب و قبول: طرفین پس از قبول شرایط معامله، آن را منعقد می‌سازند (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲: ج ۵: ۴۲۳-۴۱۸).

حال که وجود شرایط عمومی صحت عقود در معاملات سی‌افدی احراز شد، به بررسی عنوان شرعی منطبق بر آن پرداخته می‌شود. امروزه و در عرف تجاری، معاملات سی‌افدی را یکی از انواع خرید و فروش قلمداد می‌کنند، اما آیا از دید شرعی نیز به این معاملات، عنوان بیع اطلاق می‌شود یا خیر؟

فقهای امامی پنج شرط را برای عوضین معامله، به منظور تحقق عنوان بیع ذکر کرده‌اند (انصاری، ۱۴۱۵: ج ۴: ۲۱۸-۷):

الف) عین بودن عوضین یا حداقل مبیع: برخی بیع را به «تملیک عین بعوض معلوم» یا «مبادلۀ عین بمال» تعریف نموده‌اند (بجنوردی، ۱۳۷۷: ج ۱: ۲۹۴؛ منتظری، ۱۴۱۵: ج ۱: ۶۱). با جستجو در موارد استعمال بیع معلوم می‌شود که بیع

در معاملات سی‌افدی بایستی مبلغی به اندازه قراردادی که طرفین بر آن توافق کرده و مطابق با دارایی پایه است، در حساب فروشنده موجود باشد تا بتواند معامله فروش را انجام دهد و همین احتیاج به وجود مبلغ به اندازه ارزش دارایی پایه در شروع معامله و قبول این قرارداد توسط شخص فروشنده، به معنای اجازه تصرف و ملکیت قراردادی ارزش یک دارایی به صورت محدود و مشخص است؛ بنابراین با وجود قابلیت دسترسی به ارزش یک دارایی، همگان و در هر شرایطی توانایی استفاده از آن را ندارند، بلکه بایستی شرایط کسب قراردادی آن را داشته باشند.

ج) یکی از ویژگی‌های معاملات سی‌افدی امکان استفاده از اهرم یا وام است. در این مورد نیز ابهاماتی وجود دارد. چگونه ممکن است، شخصی در هر معامله، حتی تا چند هزار برابر سرمایه اولیه خود وام گرفته و معامله انجام دهد؟ فراهم کردن چنین مبلغ وامی برای تعداد بسیار زیادی معامله‌گر که در برخی موارد به میلیون‌ها نفر می‌رسد، توسط یک نهاد، چگونه ممکن است؟ از طرفی اگر این مورد حقیقتاً وام است، چرا این موجودی به حساب شخص واریز نمی‌شود و شخص نمی‌تواند بیش از میزان سرمایه اولیه خود ضرر کند؟ در صورتی که چندین برابر موجودی خود را وام گرفته است؟ بنظر می‌رسد اهرم، صرفاً ابزاری برای افزایش سود در هنگام پیش‌بینی قیمت است که بین طرفین، قرارداد می‌شود و با از بین رفتن اصل سرمایه نیز کارایی خود را از دست می‌دهد.

پاسخ این است که هیچ‌یک از مواردی که در فوق اشاره شد، نمی‌تواند اشکالی بر قرار داد وام وارد کند؛ چرا که امکان اخذ وام متوقف بر وجود شرایطی خاص است و در انتخاب اهرم این شروط و محدودیت‌ها ذکر شده است؛ بنابراین وجود چنین

از تحلیل عرفی لفظ بیع برگرفته شده و عقلا بر عقدی اطلاق بیع می‌کنند که عوضین در آن مالیت داشته باشد (مدرسی، ۱۴۰۰: ۱۰۳). مالیت پول مسلم بوده و بحثی در آن نیست. در مورد مالیت ارزش دارایی پایه نیز گفته شد که امور مختلف تحت شرایط متفاوت، گاهی دارای ارزش شده و گاهی ارزش آنها سلب می‌گردد. تشخیص مالیت داشتن بر عهده عرف و به دست عقلا است. ارزش دارایی پایه در بستر قرارداد سی‌اف‌دی امروزه دارای منفعت عقلایی است و در عرف تجاری آن را مال محسوب می‌کنند.

د) مقدور التسليم بودن عوضین: با توجه به توضیحاتی که در مورد معاملات سی‌اف‌دی داده شد، این شرط نیز قابل احراز است، البته تسليم در امور اعتباری به نحو اعتباری است.

ه) معلوم المقدار بودن عوضین: در معاملات سی‌اف‌دی در ابتدای هر معامله مقدار و نوع عوضین مشخص می‌گردد و این شرط نیز در این معاملات قابل احراز است.

باتوجه به اینکه معاملات سی‌اف‌دی دارای تمامی شروط عقد بیع است، می‌توان آن را ذیل عنوان عقد بیع تعریف نمود. البته همان گونه که گفته شد، هر قرارداد سی‌اف‌دی مرکب از دو معامله (دو خرید و دو فروش) است.

۳-۳. بررسی شرعی معاملات سی‌اف‌دی با نگاه صوری بودن صورت‌های حقوقی

با فرض صحیح بودن اشکالاتی که به قالب‌های حقوقی معاملات سی‌اف‌دی وارد شد و اینکه قصد طرفین از انجام چنین معاملاتی تنها کسب سود از پیش‌بینی نوسان قیمت است، این سؤال به وجود می‌آید که آیا چنین قراردادی مصداقی از قمار است یا خیر؟ برای پاسخ به این مسأله ابتدا

در موارد فروش غیر اعیان هم استعمال شده و روایات متعددی وجود دارد که منافع یا حقوق را به عنوان مبیع معرفی کرده است، مثل بیع حق سکناى خانه یا خدمت عبد مدبر (حرعاملی، ۱۴۱۶: ج ۱۷: ۳۳۵-۳۳۶؛ حرعاملی، ۱۴۱۶: ج ۲۳: ۱۱۹-۱۲۱). این روایات که از جهت سندی نیز معتبرند، ظهور در این دارند که امام (ع) نیز صحت استعمال لفظ بیع در فروش غیر اعیان را تقریر فرموده‌اند و اگر کسی بگوید که استعمال لفظ بیع در این موارد مجازی است - چنانکه عده‌ای چنین نظری دارند (انصاری، ۱۴۱۵: ج ۳: ۷) - بر خلاف ظاهر است و نیاز به قرینه دارد؛ بنابراین اگر شیئی و لو عین و جسم نباشد، اما وضعیت ثابت داشته باشد و واحدی باشد که دارای استقلال و نفسیت است و به نحوی از تبعی بودن خارج شود، همین مقدار کافی است که از لحاظ عرفی مبیع معامله قرار گیرد (مدرسی، ۱۴۰۰: ۱۰۰). در مورد عوضین معامله، در معاملات سی‌اف‌دی که شامل پول و ارزش دارایی پایه می‌گردد، نیز چنین وضعیتی حاکم است.

ب) ملک بودن عوضین: ملکیت پول به عنوان یکی از عوضین معامله، مسلم بوده و بحثی در آن نیست. در مورد ملکیت ارزش دارایی پایه نیز همانگونه که اشاره شد، از آنجایی که معاملات سی‌اف‌دی یک قرارداد اعتباری برای خرید و فروش یک امر اعتباری است، ملکیت آن نیز به نحو اعتباری و تحت عنوان قرارداد حاصل می‌گردد که در ابتدای معامله و با وجود مبلغ مورد نیاز به‌اندازه دارایی پایه به شخص فروشنده اعطا می‌شود. البته برخی از فقیهان ملکیت عوضین را شرط بیع نمی‌دانند (خمینی، ۱۳۹۲: ج ۳: ۱۲).

ج) مال بودن عوضین: مشهور فقها قائلند که عوضین بایستی دارای مالیت باشد (نائینی، ۱۴۱۳: ج ۲: ۳۶۴)، این شرط نیز

بایستی توضیح مختصری در مورد قمار ارائه کرد و سپس امکان تطبیق معاملات سی اف دی بر آن ارزیابی شود.

۳-۴. امکان قمار بودن معاملات سی اف دی

از جهت حکمی انجام قمار در شرع اسلام حرام بوده و درآمد حاصل از آن به ملکیت فرد در نمی آید (طوسی، ۱۴۰۰: ۳۶۳؛ علامه حلی، ۱۴۱۳: ج ۲: ۸). از جهت موضوعی قمار از موضوعات عرفی بوده و حقیقت شرعیه ندارد (شیرازی، ۱۴۱۲: ج ۱: ۱۲۲؛ نائینی، ۱۳۷۳: ج ۱: ۱۵). برخی از اهل لغت (جوهری، ۱۴۱۰: ج ۲: ۷۹۹؛ طریحی، ۱۴۱۶: ج ۳: ۴۶۳) و گروهی از فقها تعاریف مختلفی از این موضوع بیان داشته اند (محقق کرکی، ۱۴۱۴: ج ۴: ۲۴؛ انصاری، ۱۴۱۵: ج ۱: ۳۷۱). با ملاحظه مجموع ادله می توان قمار را چنین تعریف کرد: «نوعی بازی دوسویه است که همراه با جایزه (رهن یا گرو) از جانب طرفین انجام می شود و جایزه به برنده تعلق می گیرد».

در تعاریفی که برای قمار ذکر شده قیودی آمده که برای تحقق ماهیت عرفی قمار ضروری است، هر چند در کلام فقها این قیود به طور صریح به عنوان جزء لازم قمار شمرده نشده است. قیود یادشده عبارتند از: بازی بودن، طرفینی بودن، وجود رهن و گرو، طرفینی بودن رهن و وجود برد و باخت. عدم تحقق هر یک از قیود، به معنای عدم تحقق ماهیت است. برای اینکه معلوم شود معاملات سی اف دی از مصادیق قمار محسوب می گردد یا خیر باید وجود قیود در این معاملات بررسی شود:

الف) طرفینی بودن: این قید در معاملات سی اف دی صادق است؛ چون در هر معامله، دو طرف معامله را انجام می دهند.

ب) وجود رهن: این قید نیز قابل انطباق است؛ چرا که در هر معامله مبلغی به گرو گذاشته می شود و در نهایت به شخصی

که به صورت صحیح مسیر قیمت را پیش بینی کرده باشد، تعلق می گیرد.

ج) طرفینی بودن رهن: در هر معامله با توجه به حجم معامله، هر یک از طرفین بایستی مبلغی را به عنوان گرو تعیین کند؛ در نتیجه این قید نیز قابل انطباق بر این نوع از معاملات است.

د) بازی بودن: قید بازی بودن از کلمه لعب در تعریف قمار به دست آمده است. در لغت، لعب را به ضد جد تعریف نموده اند (ابن درید، ۱۹۸۷: ج ۱: ۳۶۷؛ ابن سیده، ۱۴۲۱: ج ۲: ۱۶۸). لعب از نگاه عرفی عملی است که ضمن تسامحی بودن، انجام آن الزامی نبوده و برای برآوردن نیازهای لازم زندگی نیست (خادمی کوشا و درخشان دوست، ۱۴۰۱: ۷۶). ممکن است گمان شود مواردی مانند کسب درآمد صرفاً از پیش بینی نوسان قیمت، کسب سود و زیان بسیار بدون زحمت و مشقت جسمانی و زیان ده بودن بیشتر معاملات در این بازار، همه نشان دهنده این است که چنین معاملاتی منشأ عقلایی نداشته و عقلاً در این امور اراده جدی ندارند. اما بایستی توجه داشت که معامله مورد بحث در عرف تجاری به عنوان بازی و سرگرمی شناخته نمی شود، بلکه یک امر تخصصی و یک تجارت شناخته شده است که نیاز به آموزش، کسب تجربه و تلاش ذهنی بسیار دارد و اینکه بیشتر معاملات در این بازار زیان ده هستند بدین معنا نیست که انجام معاملات و کسب درآمد از این بازار بر اساس شانس و اقبال است، بلکه الگوهای سودده نیز در این بازار وجود دارد که می توان با تسلط بر آنها به سوددهی مستمر رسید. شاهد بر این مطلب این است که در تعاریف بازار فارکس، معاملات سی اف دی از معاملات شرط بندی تفکیک شده است. البته این امکان وجود دارد که به این نوع معاملات همانند بازی و سرگرمی نگاه کرد، اما این

به جواز آن در نصوص شرعی تصریح شده و یا اینکه بنا بر عموماً ادله‌ای همچون آیه «أوفوا بالعقود» (مائدة: ۱) تمامی عقود، به شرط نبود موانع شرعی مانند ربا، قمار و امثال آن نافذ هستند و نیازی به تأیید مشروعیت در نصوص شرعی ندارند؟

فقه‌ها در پاسخ به این مسأله اختلاف نظر دارند؛ متقدمان نظریه اول را ترجیح داده‌اند، برای مثال شیخ طوسی برهی از صورت‌های عقد شرکت را به دلیل عدم دلیل شرعی بر صحت آن، باطل می‌داند (طوسی، ۱۴۰۷: ج ۳: ۳۲۸-۳۳۲) و نیز بسیاری از فقیهان به علت اینکه صحت معاوضات را متوقف بر اذن طرف شارع می‌پنداشتند، عقد مغارسه^۱ را باطل می‌دانستند (علامه حلی، ۱۴۱۴: ج ۱۷: ۳۹؛ محقق کرکی، ۱۴۱۴: ج ۷: ۳۹۲؛ شهید ثانی، ۱۴۱۳: ج ۵: ۷۱؛ عاملی، ۱۴۱۹: ج ۱۲: ۵۲۰). با این حال برخی از فقیهان متأخر عقود جدید را با استناد به عموماً صحت عقد، از جمله آیه «أوفوا بالعقود» صحیح می‌دانند (مراغی، ۱۴۱۷: ج ۲: ۱۶-۱۴؛ نائینی، ۱۳۷۳: ج ۱: ۱۰۴؛ مغنیه، ۱۳۷۹: ج ۳: ۱۴).

هرچند داوری در این مسأله مجالی دیگر می‌طلبد، اما به طور خلاصه می‌توان گفت قول دوم صحیح است؛ چرا که عقود و معاملات برخلاف عبادات ماهیت امضایی داشته و شارع آنچه را که میان مردم رواج داشته تقریر، تحدید و یا رد می‌کرده است، نه اینکه خود جاعل آن باشد؛ بنابراین عموماً صحت عقود برای اثبات مشروعیت قرارداد سی‌اف‌دی و هر چه در

مطلب باعث نمی‌شود که ماهیت چنین معاملاتی به بازی و سرگرمی تغییر کند، چنانکه نسبت به بسیاری از معاملات و تجارت‌هایی که امروزه رایج بوده و مشروعیت آن ثابت است، می‌توان با دید سرگرمی و بازی نگاه کرد و در آن با این انگیزه فعالیت کرد.

ج) وجود برد و باخت: بازگشت این قید به قید قبلی است. از آنجایی که مشخص شد معاملات سی‌اف‌دی تجارتی شناخته شده است، نه نوعی بازی و سرگرمی، مبلغی که در هر معامله بین طرفین جابجا می‌شود نیز عنوان سود و زیان به خود می‌گیرد و نه برد و باخت؛ چرا که در این صورت بایستی هر معامله مشروعی که در آن یکی سود برده و دیگری متضرر گردد را ذیل عنوان برد و باخت و از مصادیق قمار دانست که در حقیقت چنین نیست. در نتیجه قید مذکور بر این معاملات قابل انطباق نیست؛ بنابراین نمی‌توان معاملات سی‌اف‌دی را از مصادیق قمار دانست. حال بایستی بدانیم که این نوع معاملات ذیل کدام یک از عنوانین شرعی معاملاتی تعریف می‌گردد.

۳-۵. قول مختار در فرض صوری بودن صورت‌های حقوقی

با توجه به توضیحاتی که درباره معاملات سی‌اف‌دی ارائه شد، در فرض صوری بودن صورت‌های حقوقی نه تنها نمی‌توان آن را ذیل عنوان بیع قرار داد، بلکه ذیل هیچ یک از عناوین عقود توقیفی دیگر گنجانده نمی‌شود؛ چرا که چنین معاملاتی ماهیتی جدید دارد که در زمان شارع وجود نداشته است. حال این سؤال مطرح می‌گردد که آیا تنها عقود صحیح است که

۱. مغارسه به عقدی گفته می‌شود که به موجب آن صاحب زمین، ملک خود را در اختیار عامل قرار می‌دهد تا در آن درختکاری کند و عامل و مالک در ثمره درختان به صورت مشاع شریک می‌شوند (علامه حلی، ۱۴۱۴: ج ۱۸: ۴۲۸).

عرف عقد نامیده شود، کفایت می‌کند، البته به شرطی که مشمول نهی خاص، مانند ادله حرمت ربا و قمار و مانند آن نشود.

۴. نتیجه‌گیری

تبیین درست معاملات سی‌اف‌دی وابسته به توضیح قصد طرفین از ایجاد آن است. بنابر نظر برخی، این معاملات نمونه اعتباری معاملات حقیقی ارز و سهام است و قالب‌های شکل گرفته برای چنین معاملاتی همانند دیگر معاملات، حقیقی است. در طرف مقابل برخی دیگر قائلند که معاملات سی‌اف‌دی چیزی جز کسب سود و ضرر از پیش بینی نوسان قیمت نیست و قالب‌های ارائه شده در تشریح حقیقت آن حقیقی نبوده و تنها برای تصحیح صورت عقد و پیگیری‌های حقوقی و قانونی تنظیم شده است. آنها برای ادعای خویش شواهدی آورده‌اند از جمله عدم مالیت و عدم امکان کسب ارزش دارایی پایه و همچنین صوری بودن ابزار اهرم که همگی پاسخ داده شده و در نهایت معاملات سی‌اف‌دی به دلیل دارا بودن ارکان و شروط بیع، ذیل این معامله تعریف شد. در گام بعد با فرض پذیرش قول صوری بودن معاملات ثابت شد که معاملات سی‌اف‌دی نمی‌تواند مصداقی از قمار باشد؛ چون یکی از ارکان تحقق قمار یعنی بازی بودن، در این معاملات راه ندارد. در نهایت با عنایت به این مطلب که در فرض پذیرش صوری بودن، معاملات سی‌اف‌دی ذیل هیچ یک از عناوین معاملات توقیفی قرار نمی‌گیرد، این نتیجه به دست آمد که این معاملات به عنوان یک معامله جدید و مستقل به شمار می‌آید؛ چون با عموماً صحت عقود نیز منافاتی ندارد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- جلیل، مجتبی و صادقی ده‌صحرایی، مرتضی. بازار فارکس و بورس در حقوق تجارت داخلی و بین‌المللی. فصلنامه مطالعات علوم سیاسی. حقوق و فقه، ۳ (۱) ۱۳۹۶ ش.
- خاتمی سبزواری، سید مرتضی؛ ظهیری، علی و عندلیبی، رضا. بررسی فقهی معاملات بازار فارکس. فصلنامه علمی-پژوهشی فقه، ۳۰ (۱۱۴). ۱۴۰۲ ش.
- خادمی کوشا، محمد علی و درخشان دوست، عسگر. نقش انواع پرداخت کننده های مالی در بازی های یارانه ای. فصلنامه علمی-پژوهشی فقه، ۲۹ (۱۰۹). ۱۴۰۱ ش.
- سهراب بیگی، زهرا و خرمندی، سعید. امکان سنجی فقهی ماهیت قرارداد سی‌اف‌دی کالا. دو فصلنامه علمی حقوقی تطبیقی، ۱۳ (۳۳). ۱۴۰۰ ش.
- سهراب بیگی، زهرا و خرمندی، سعید. ماهیت و آثار قرارداد ما به التفاوت در حقوق و تطبیق آن بر فقه. دو فصلنامه علمی حقوقی تطبیقی، ۸ (۱). ۱۴۰۰ ش.

شیرازی، محمد تقی، حاشیه المکاسب، جلد ۱، چاپ اول، قم: منشورات الشریف الرضی، ۱۴۱۲ق.

طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، جلد ۳، چاپ سوم، طهران: کتاب فروشی مرتضوی، ۱۴۱۶ق.

طوسی، محمد بن حسن، النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم، بیروت: دار الکتاب العربی، ۱۴۰۰ق.

طوسی، محمد بن حسن، الخلاف، جلد ۳، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷ق.

علامه حلی، حسن بن یوسف، تذکرة الفقهاء، جلد ۱۷، ۱۸، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۱۴ق.

علامه حلی، حسن بن یوسف، قواعد الاحکام فی معرفة الحلال و الحرام، جلد ۲، چاپ اول، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ۱۴۱۳ق.

محقق کرکی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد، جلد ۴، ۷، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۱۴ق.

مراغی، سید میر عبد الفتاح بن علی حسینی، العناوین الفقهیه، جلد ۲، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ق.

مغنیه، محمد جواد، فقه الإمام جعفر الصادق، جلد ۳، چاپ دوم، قم: انصاریان، ۱۳۷۹ش.

منتظری، حسینعلی، دراسات فی المکاسب المحرمة، جلد ۱، چاپ اول، قم: نشر تفکر، ۱۴۱۵ق.

نائینی، محمد حسین، المکاسب و البیع، جلد ۲، چاپ اول، قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجامعة المدرسين بقم المشرقة، ۱۴۱۳ق.

نائینی، محمد حسین، منیه الطالب فی حاشیه المکاسب، جلد ۱، چاپ اول، طهران: المكتبة المحمدية، ۱۳۷۳ق.

منابع انگلیسی

Carmin, C. *How is a poor money trader traveling? The interest rate at the price of the currency.* Dow jones & Company, 2008

Amiri, M., M. Zandieh, B., Vahdani, R., Soltani and V. Roshanaei, *An Integrated Eigenvector-DEA-TOPSIS Methodology for Portfolio Risk Evaluation in the FOREX Spot Market, Expert Systems with Applications*, 37, pp.509-516, 2010

طباطبائی نژاد، سید صادق. موضوع شناسی فارکس. نشریه معرفت، ۳۰ (۲). ۱۴۰۰ش.

لطفی، علی، شاخص های تکنیکال. چاپ اول. تهران: نشر ترمه. ۱۳۸۵ش.

مدرسی، سید محمدرضا. فقه رمز ارزها. چاپ اول. قم: مؤسسه انتشارات حوزه های علمیه. ۱۴۰۰ش.

موسویان، سید عباس و خوانساری، رسول. اجتهاد چند مرحله ای روش پژوهش استنباط مسائل فقه اقتصاد. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۱۶ (۶۳). ۱۳۹۵ش.

هاشمی شاهرودی، سید محمود. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت عليهم السلام. جلد ۵. چاپ اول. قم: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت عليهم السلام. ۱۳۸۲ش.

منابع عربی

قرآن کریم.

ابن درید، محمد بن الحسن، جمهرة اللغة، جلد ۱، چاپ اول، بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۹۸۷م.

ابن سیده، علی بن اسماعیل، المحکم و المحيط الاعظم، جلد ۲، چاپ اول، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق.

أنصاری، مرتضی بن محمد امین، کتاب المکاسب، جلد ۱، ۳، ۴، چاپ اول، قم: مجمع الفكر الاسلامی، ۱۴۱۵ق.

جوهری، اسماعیل بن حماد، تاج اللغة و الصحاح العربیة، جلد ۲، چاپ اول، بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۴۱۰ق.

حراملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، جلد ۱۷، ۲۳، چاپ سوم، قم: مؤسسه آل البيت (ع) لإحياء التراث، ۱۴۱۶ق.

خمینی، سید روح الله، کتاب البیع، جلد ۳، چاپ اول، طهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۹۲ش.

سبحانی، جعفر، الإيضاحات السنية للقواعد الفقهية، جلد ۲، چاپ اول، قم: مؤسسه الإمام الصادق عليه السلام، ۱۴۳۶ق.

شهید ثانی، زین الدین بن علی، مسالك الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، جلد ۵، چاپ اول، قم: موسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۳ق.

Financial Contracts for Differences: The problems .Schlet, I; Maurer, C; Hirth with conventional CFDs in electricity markets and how forward contracts .can help solve them, Energy policy, Elsevier, vol.186, 2023

2012.. Rolling Spot Forex Trading – Financial Problem or Ponzi.B Strazisar,

The use of contracts for difference ('CFD') spread bets and binary .Barnes, P options (forbin) to trade foreign exchange (forex) commodities, and stocks and shares in volatile financial markets, Unversity library of Munich, Germany, 2021

وبسایت‌ها

آموزش بورس، آخرین مراجعه: ۱۴۰۲/۱۲/۱۰. (www.amoozesh-boors.com).

آشنایی با بازار فارکس (آسا۳۶۵)، آخرین مراجعه: ۱۴۰۳/۰۵/۳۱. (www.asa365.ir).

